

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งจะผลิตคนให้มีวิชาการระดับสูงที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบ มีความนึกคิดสร้างสรรค์ และมีความรู้ทางเศรษฐกิจแก่ประเทศชาติ (วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2530) จะเห็นได้จากแผนอุดมศึกษาระยะยาว พุทธศักราช 2533-2547 ของทบวงมหาวิทยาลัย (2533) ที่เน้นบทบาทในด้านการสอนว่า สาระของการเรียนการสอนต้องเน้นการให้การศึกษาพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ การคิดและการใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ความคิดสร้างสรรค์ การวิพากษ์วิจารณ์ ตลอดจนทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกสมัยใหม่ การพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์นอกจากจะพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมแล้ว ยังต้องพัฒนาด้านสติปัญญาคือให้บัณฑิตมีความคิด ใช้วิจารณ์ญาณ เฉลียวฉลาด ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม (สำเนา ขจรศิลป์, 2536 :42-49) มีความสามารถในการมุ่งความสนใจที่จะเสาะแสวงหา การคิดวิเคราะห์วิจารณ์ และเป็นผู้มีความรู้ (The Association of American College 1985 cited in Chickering and Reisser , 1993)

การศึกษาพยาบาลจัดเป็นการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่มีลักษณะพิเศษอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเกี่ยวข้องกับบริการเพื่อส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาล และฟื้นฟูสมรรถภาพแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย การเรียนการสอนจะเน้นการปฏิบัติโดยตรงต่อมนุษย์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ โดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์ (สุภาณี วศินอมร, 2532 ; อรพรรณ ลือบุญวัชชัย, 2538) มีความซับซ้อน ละเอียดอ่อน และจะเปลี่ยนแปลงตามลักษณะและภูมิหลังของผู้ป่วยแต่ละราย (Reynolds, 1994 :333) แต่จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์และสิ่งแวดล้อมในการดูแลสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ เช่น การขยายตัวทางเทคโนโลยี การลดจำนวนระยะเวลาในการรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล การเพิ่มจำนวนของผู้ป่วย (Howenstein et al, 1996 :100) พยาบาลต้องรับผิดชอบต่อชีวิตมนุษย์ ตัดสินใจแก้ปัญหาของผู้ป่วยที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันด้วยความถูกต้องรวดเร็ว และแม่นยำตลอดเวลา อีกทั้งต้องมีความรู้ในด้านทฤษฎี สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติการพยาบาล (Dobrazykowski, 1994 :272) ส่งผลให้ความคาดหวังของสังคมต่อบทบาทของบัณฑิตพยาบาลจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเชิงวิชาชีพ มีศักยภาพ และเป็นผู้ดูแลที่ดี

(Duncan, 1996 :40) ช่วยแก้ปัญหาสุขภาพของผู้รับบริการได้ มีความสามารถในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ อาจารย์พยาบาลจึงได้รับการคาดหวังว่าไม่เพียงแต่จะมีความสามารถทางการพยาบาลเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่จะต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางการสอนและการติดต่อสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ อาจารย์พยาบาลจะต้องเพิ่มความตระหนักถึงคุณค่าของการสอนว่า จะมีวิธีการสอนอย่างไรที่ทำให้นักศึกษาเกิดการวิเคราะห์ มีเหตุผล ประเมินผล พัฒนาความคิดเห็นของตนเอง การที่จะคิดอย่างวิเคราะห์ได้นั้น จะเป็นการเปิดประตูไปสู่แนวคิดใหม่ของโลกปัจจุบัน การมีความเชื่อมั่นในตนเอง รวมไปถึงการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (Chaffee, 1994 cited in Szostak and Robertson , 1996 :5)

จากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเจริญเติบโตขององค์ความรู้ทางการพยาบาล ภาวะสุขภาพและระบบบริการสุขภาพที่เปลี่ยนแปลง ทำให้พยาบาลต้องเป็นผู้ที่มีความรู้พื้นฐานอย่างกว้างขวาง สามารถนำความรู้จากแหล่งต่างๆ มาใช้ประโยชน์ได้ ปฏิบัติและประเมินผลที่เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่มีความซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั่นคือ การที่พยาบาลจะต้องเป็นผู้ที่มีความคิดวิจารณ์ญาณ จึงเป็นบทบาทที่จำเป็นและสำคัญยิ่งของอาจารย์พยาบาลที่จะพัฒนาการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ให้นักศึกษาเกิดการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ อันจะเป็นการส่งเสริมความสามารถของนักศึกษาพยาบาลในการให้การดูแลผู้ป่วยเป็นอย่างดี ในสภาวะที่มีทรัพยากรจำกัดและต้องมีความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น (Jacobs and others, 1997 :19-22)

ปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อเป้าหมายการผลิตวิชาชีพการพยาบาลในประเทศไทยคือ ปัญหาการขาดแคลนพยาบาล ดังจะเห็นได้จากมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2535 ที่เสนอให้มีการอนุมัติสาขาวิชาพยาบาลศาสตร์เป็นสาขาวิชาขาดแคลน เพิ่มการรับนักศึกษาสาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ในสถาบันสังกัดทบวงและภาคเอกชน ตั้งแต่ปีการศึกษา 2536-2544 ปีละประมาณไม่น้อยกว่า 1,100 คน และให้กระทรวงสาธารณสุขเร่งพัฒนาศักยภาพการจัดการศึกษาของวิทยาลัยพยาบาลในสังกัด ส่วนสาเหตุของปัญหาการขาดแคลนนี้เนื่องมาจากความต้องการบริการพยาบาลเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว การใช้บุคลากรพยาบาลไม่เหมาะสม มีการสูญเสียบุคลากรพยาบาลจากระบบบริการพยาบาล (กองแผนงาน สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, 2535; ชื่นชม เจริญยุทธ, 2538 :22-30) การลาออกกลางคันของนักศึกษา (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2536 :55-67) และทัศนคติต่อการเลือกหรือไม่เลือกเรียนวิชาชีพพยาบาล (ไพเราะ มั่นสุรีย์, 2538) เพื่อแก้ไขปัญหานี้ สถาบันการศึกษาพยาบาลจึงเพิ่มจำนวนการรับนักศึกษา เพื่อผลิตบัณฑิตพยาบาลให้ได้จำนวนมากเพียงพอ กับความต้องการของสังคม อาจารย์พยาบาลจึงต้องมีบทบาทโดยตรงในการจัดการเรียนการสอน

ให้มีความหลากหลาย ผสมผสานเทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อผลิตนักศึกษาพยาบาลให้มีจำนวนเพียงพอกับความต้องการของรัฐ และยังคงผลิตนักศึกษาพยาบาลเหล่านั้นให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งด้านการพัฒนาตนเอง พัฒนาวิชาชีพ พัฒนาสังคม มีความคิดวิจารณ์ญาณในการให้การดูแลผู้ป่วยอย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดการเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์ในปัจจุบันที่ดำเนินการอยู่มีการสอนทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ภาคปฏิบัติจะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้นักศึกษานำความรู้จากภาคทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติการพยาบาล เกิดทักษะในการปฏิบัติการพยาบาล เป็นการเรียนการสอนในตึกผู้ป่วยที่นักศึกษาปฏิบัติงานอยู่ มีจำนวนนักศึกษาเป็นกลุ่มเล็กๆ ประมาณ 6-10 คน ใช้วิธีการสอนหลายรูปแบบผสมผสานกัน โดยมีอาจารย์นิเทศและให้คำแนะนำแก่นักศึกษาอย่างใกล้ชิด ส่วนภาคทฤษฎีเป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้นักศึกษาได้ทราบเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวกับทฤษฎี หลักการ แนวคิดต่างๆ เป็นการเรียนการสอนในชั้นเรียนที่มีจำนวนนักศึกษากลุ่มละ 30 คนขึ้นไป วิธีการสอนจะนิยมใช้การบรรยาย นักศึกษามีส่วนร่วมในการเรียนการสอนอย่างจำกัด(สมคิด รักษาสัตย์ และ ประนอม โอทกานนท์, 2525) การสอนภาคทฤษฎีที่ได้กล่าวไว้ตรงกับผลการวิจัยของกองงานวิทยาลัยพยาบาล(2535) ที่พบว่า การเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์ มุ่งเน้นการปฏิบัติตามแนวทางและทฤษฎีที่ได้กำหนดไว้ อย่างเคร่งครัด ลักษณะการเรียนการสอนจึงค่อนข้างเข้มงวดกวดขัน เน้นที่ความถูกต้องตามหลักการและทฤษฎีตลอดเวลา การใช้วิธีการสอนแบบบรรยายตลอดเนื้อหาที่สอนแต่ละเรื่องในภาคทฤษฎี อันเนื่องมาจากจำนวนนักศึกษาที่เพิ่มขึ้น สัดส่วนที่ไม่สอดคล้องกันระหว่างเนื้อหาและเวลาที่ใช้สอน นักศึกษามีโอกาสใช้ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ หรือแสวงหาแนวทางต่าง ๆ ด้วยตนเองน้อยทำให้อาจารย์พยาบาลต้องปรับปรุงวิธีการสอนในภาคทฤษฎีซึ่งเป็นการเรียนการสอนในกลุ่ม ขนาดใหญ่ แสวงหาวิธีการที่จะทำให้นักเรียนเกิดสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนให้มากที่สุด ในเวลาที่จำกัด ผู้เรียนได้มีการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ สามารถแก้ปัญหาทางการพยาบาลได้โดยนำความรู้จากภาคทฤษฎีไปใช้ในภาคปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จะเห็นได้จากเป้าหมายในการจัดการเรียนการสอน บัณฑิตพยาบาลในความคาดหวังของสังคม แผนอุดมศึกษาระยะยาว และเกณฑ์ของ National League for Nursing (1991 cited in Adams et al, 1996 :23) ที่ชี้วัดว่าการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณนั้น มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวนักศึกษา เพราะการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณเป็นกระบวนการทำงานของสมองที่มีความซับซ้อนในการคิดพิจารณา ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสาระสำคัญหรือข้อมูลที่ได้รับใหม่และข้อมูลที่ได้จากการเรียนรู้มาแล้ว เพื่อตัดสินใจที่จะรับหรือปฏิเสธข้อกล่าวอ้างต่าง ๆ เป็นการใช้สติปัญญาโดยอาศัยความรู้ เจตคติ และทักษะในการคิดอย่างมีเหตุผล มีการไตร่ตรองและทบทวนข้อเท็จจริง รวมทั้งประเด็นปัญหา

ต่างๆ เพื่อนำไปสู่สมมุติฐานหรือข้อสรุปที่เหมาะสม แล้วจึงตัดสินใจทำตามข้อสรุปที่ได้รับ (พร้อมจิต ห่อนบุญheim, 2537 :16-17; อรพรรณ ลือบุญรัชชัย, 2538; เพ็ญญา แดงค้อมยุทธ์, 2539 ; Watson and Glaser, 1964 ; Ennis ,1985 cited in Bandman and Bandman,1995 :4; Case,1994 :101) ทำให้นักศึกษามีวิธีการที่จะรับรู้และจัดการกับข้อมูลข่าวสารที่มีความซับซ้อนและหลากหลายเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติงานของตน จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณสามารถพัฒนาได้ทุกระดับ โดยใช้การจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ ทั้งในภาคทฤษฎีและปฏิบัติได้แก่ กรณีศึกษา การทำงานกลุ่ม (Cascio and others,1993 :38-43; Elliott,1996 :49) การสัมมนา การวิเคราะห์กรณีหรือเหตุการณ์ การใช้ปัญหาเป็นหลัก (พร้อมจิต ห่อนบุญheim, 2537 :2 ; อรสา พันธุ์ภักดี , 2537 :12-13) การสัมภาษณ์ (Callister,1996 :29-30) การเขียนบทความวิชาการ (Brown and Sorrell,1993 :16-19 ; Baker,1996 :19-22) การตรวจเยี่ยมทางการแพทย์ Schumacker and Severson,1996 :31-33) การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Perciful and Nester, 1996 :23-28) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีผลงานวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของการสอนให้เกิดการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณคือ นักศึกษาจะเกิดการคิดสะท้อนกลับไปยังแนวความคิดของตน (Brown and Sorrel, 1993 :16) รู้จักสังเคราะห์ทฤษฎีประยุกต์ความรู้จากภาคทฤษฎีไปใช้ในการปฏิบัติ เลือกแนวทางในการปฏิบัติที่เหมาะสม (เอื้อญาติ ชูชื่น, 2535 ; อรพรรณ ลือบุญรัชชัย, 2538 ; เพ็ญญา แดงค้อมยุทธ์ , 2539; Sedlek and Ludwick, 1996 :22) เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้พัฒนาศักยภาพของตน เป็นตัวของตัวเอง รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง (Cascio and others, 1995 :42) เข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ชื่นชมกับผลงานที่เกิดขึ้นของตนเอง รวมทั้งพัฒนาด้านเจตคติต่อตนเอง ผู้ป่วยและวิชาชีพ (Callister,1996 :30)

ถึงแม้ว่าการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นต่อวิชาชีพพยาบาล แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนพยาบาลคือ การเกิดความรู้ทางการแพทย์ของนักศึกษา เพราะความรู้นั้นเป็นพฤติกรรมขั้นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลจำได้ นึกได้ หรือมองเห็น ได้ยินก็ทำให้จำได้ และมักเป็นความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง และวิธีการแก้ปัญหา (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2526) เป็นความเข้าใจ เป็นความสามารถของสมอง ความฉลาด ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากกรรมพันธุ์และสิ่งแวดล้อม การวัดความรู้มีความสำคัญต่อวิชาชีพการพยาบาลเป็นอันมาก เพราะในปัจจุบันสังคมรอบข้างล้วนมีความคาดหวังต่อพยาบาลว่า จะเป็นผู้มีความรู้ มีความสามารถสูง มีทัศนคติที่ดีในการดูแลผู้ป่วย ยินดีให้การดูแลผู้ป่วยอย่างเต็มใจ เคารพสิทธิของผู้ป่วย มีทักษะในการปฏิบัติการพยาบาล ซึ่งทักษะทางการแพทย์เหล่านั้น เป็นกิจกรรมที่มีการกระทำร่วมกันระหว่างกลัมนี้อีกกับการคิดตัดสินใจ โดยมีความรู้เป็นพื้นฐาน และเป็นการกระทำที่มีจุดมุ่งหมาย (จินตนา ยูนิพันธ์, 2533

:28) ไม่เพียงแต่การเป็นผู้มีความรู้ทางการพยาบาลจะมีความสำคัญต่อพยาบาลในแง่ของความคาดหวังจากสังคมแล้ว โดยส่วนของวิชาชีพเองก็ให้ความสำคัญกับความรู้ทางการพยาบาลของพยาบาลมาก เพราะวิชาชีพการพยาบาลเป็นวิชาชีพที่ยึดถือการปฏิบัติเป็นแกนกลาง และการปฏิบัตินั้นเป็นการปฏิบัติโดยตรงต่อชีวิตมนุษย์ ซึ่งจะต้องไม่มีโอกาสผิดพลาด การปฏิบัติทางการพยาบาลแต่ละครั้งจึงต้องใช้ทั้งความรู้ เจตคติ และทักษะประกอบกันในการให้การพยาบาล อีกทั้งการวัดความรู้ออกมาเป็นคะแนนเฉลี่ยสะสม ยังเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องชี้วัดความสามารถของพยาบาลในการศึกษาต่อในระดับสูงอีกด้วย ดังนั้น อาจารย์พยาบาลจึงต้องพัฒนาวิธีการสอนที่จะเพิ่มพูนความรู้ทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล เพื่อให้นักศึกษาสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลต่อไป

นอกจากการจัดการเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์ จะมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณและความรู้ทางการพยาบาลที่ดีแล้ว ยังคงให้ความสำคัญกับความสามารถในการคิดแก้ปัญหา เพราะความสามารถในการคิดแก้ปัญหาเป็นการเรียนขั้นสูงสุดตามประเภทของการเรียนรู้ (Gagne , 1985) เป็นกระบวนการทางสมองในระดับสูงที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และสามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ (Bloom, 1956) สาเหตุที่ความสามารถในการแก้ปัญหาที่มีความสำคัญต่อวิชาชีพการพยาบาลก็เพราะ ความรู้ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ได้ศึกษาขณะที่อยู่ในสถานศึกษาภายในเวลาไม่นานนั้น ยังไม่เพียงพอสำหรับการปฏิบัติงาน ถ้าปราศจากความสามารถในการแก้ปัญหา พยาบาลก็จะปฏิบัติงานโดยอาศัยการท่องจำ ความเคยชิน ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ที่ได้รับไม่นานก็จะหมดไป ถึงแม้ความรู้ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงจะเป็นสิ่งสำคัญในการพยาบาล แต่ความสามารถในการประมวลข้อเท็จจริงเหล่านั้นมาให้เกิดประโยชน์จะมีความสำคัญมากกว่า (Larkin and Backer, 1977 อ้างใน กองงานวิทยาลัยพยาบาล, 2536) จากผลการวิจัยของรัชนี สวรรเสริญ (2530) ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการคิดเป็น ความสามารถในการปฏิบัติงานของนักศึกษาผดุงครรภ์สาธารณสุขในสังกัดกองอนามัยครอบครัว กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข พบว่าการคิดเป็นของนักศึกษายังอยู่ในระดับปานกลาง นักศึกษาส่วนใหญ่มีการคิดตัดสินใจในการแก้ปัญหาในลักษณะเดียวกันคือ ใช้ข้อมูลเพียง 2 ด้านจาก 3 ด้าน โดยเลือกใช้ข้อมูลด้านสังคมชุมชนมากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักศึกษาพยาบาลยังต้องมีการพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหา และความสามารถในการแก้ปัญหาก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางการพยาบาลเลย นอกจากนี้ความสำคัญของความสามารถในการแก้ปัญหาอีกส่วนหนึ่งก็คือ พยาบาลที่จบการศึกษาจากสถาบันการศึกษาพยาบาลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขซึ่งเป็นแหล่งผลิตพยาบาลที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ เมื่อจบการศึกษาแล้ว ทุกคนต้องออกไปปฏิบัติงานในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐทั่วประเทศ ทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล ในการปฏิบัติงานนั้นต้องใช้ความรู้ ความสามารถในการ

แก้ปัญหาประจำวัน ทั้งด้านการพยาบาล ด้านส่วนตัวของผู้มารับบริการ ตลอดจนปัญหาอื่นๆ อีกด้วย ซึ่งปัญหาในแต่ละพื้นที่ย่อมมีความแตกต่างกัน นักศึกษาจะต้องมีความคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ เพื่อใช้ความรู้และความสามารถในการแก้ปัญหาให้ผู้มารับบริการอย่างดีที่สุด

จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์และการขาดแคลนพยาบาลทำให้อาจารย์พยาบาลและสถาบันการศึกษาพยาบาลเล็งเห็นความสำคัญที่จะผลิตบัณฑิตพยาบาลให้มีจำนวนเพียงพอที่จะรองรับกับความต้องการของสังคม เป็นบัณฑิตที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์จึงต้องปรับเปลี่ยนเป็นการเรียนการสอนที่มีนักศึกษาจำนวนมาก เป็นกลุ่มขนาดใหญ่ จัดการเรียนการสอนให้นักศึกษาได้พัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การมีความรู้และความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลอีกด้วย เพราะการจัดการเรียนการสอนให้นักศึกษาเกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้กระบวนการพยาบาล และการสร้างวินิจัยการพยาบาลได้เป็นอย่างดี (เพ็ญภา แดงด้อมยุทธ์, 2539 ; มุกข์ดา พยุงยาม, 2539) แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้มีความรู้ทางการพยาบาล และยังส่งผลต่อการมีความรู้ความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาล ซึ่งถือเป็นหัวใจของการปฏิบัติการพยาบาลอย่างมีคุณภาพ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาผลการสอนภาคทฤษฎีทางพยาบาลศาสตร์ที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ต่อความรู้และความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาล ในกลุ่มนักศึกษาพยาบาลที่มีขนาดใหญ่ โดยศึกษาผลการสอนในวิชาสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช ซึ่งจะเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนภาคทฤษฎีที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ บรรลุวัตถุประสงค์ทางการศึกษาด้านพุทธิพิสัย การเกิดความรู้ทางการพยาบาล การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาล และการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษา อันจะนำไปสู่การพัฒนาวิชาชีพพยาบาลต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เปรียบเทียบความรู้ และความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาล ของนักศึกษาพยาบาล ก่อนและหลังได้รับการสอนภาคทฤษฎีที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
2. เปรียบเทียบความรู้ และความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาล ของนักศึกษาพยาบาลที่ได้รับการสอนภาคทฤษฎีที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ กับนักศึกษาที่ได้รับการสอนแบบปกติ

แนวเหตุผลและสมมติฐานการวิจัย

ในเรื่องความสามารถในการคิดและการคิดอย่างมีวิจารณญาณนั้น จินตนา ยูนิพันธ์ (2527) ได้กล่าวว่า พยาบาลที่จะให้บริการได้อย่างมีคุณภาพ ต้องเป็นผู้รู้จักคิด คิดเป็น แก้ปัญหาได้ และมีความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานโดยใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์เหมาะสมกับบุคคล สถานที่และกาลเวลาด้วยความมั่นใจ ซึ่งการคิดเป็นจะต้องเป็นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ นอกจากนั้น อรพรรณ ลือบุญวัชชัย (2538) ได้กล่าวสนับสนุนว่า พยาบาลจำเป็นต้องมีการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพราะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง กระบวนการในการใช้สติปัญญาในการคิดพิจารณา ไตร่ตรองอย่างสมบูรณ์รอบคอบ มีเหตุผล มีการประเมินสถานการณ์ เชื่อมโยงเหตุการณ์ สรุปความ ดีความ โดยอาศัยความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของตน ในการสำรวจหลักฐานอย่างละเอียด เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่สมเหตุสมผล ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์แนวใหม่ควรเน้นสภาพการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการคิด และการแก้ปัญหาเป็นแก่ผู้เรียน ซึ่งสามารถกระทำได้โดยการจัดการเรียนการสอนหรือประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Brown and Sorrell, 1993 :16-19; Reynolds, 1994 :333-336 ; Cascio and others, 1995 :38-43 ; Baker, 1996 :19-22 ; Callister, 1996 :29-30) ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ เพ็ญพิศุทธิ์ เนกมานุรักษ์ (2537) ที่ได้พัฒนารูปแบบพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักศึกษาครู โดยสร้างและทดลองใช้รูปแบบการสอนในนักศึกษาครูเชิงรายจำนวน 42 คน ผลการทดลองพบว่า นักศึกษากลุ่มที่ทดลองสอนด้วยรูปแบบความคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีคะแนนเฉลี่ยของความคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง และมีคะแนนเฉลี่ยของคะแนนความคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงกว่ากลุ่มนักศึกษาที่ได้รับการสอนด้วยรูปแบบปรกติ

สำหรับการพัฒนาการเรียนการสอนที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณทางการพยาบาลนั้น เอื้อญาติ ชูชื่น (2535) ได้ศึกษาผลการฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณตามแนวของ โรเบิร์ต เอช เอนนิส ที่มีต่อความสามารถทางการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาลตำรวจ โดยแบ่งกลุ่มทดสอบความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณแล้วให้ได้รับการฝึกการคิดต่างกันพบว่า นักศึกษาที่ได้รับการฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสามารถในการคิด วิचारณญาณหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ต่อมา อรพรรณ ลือบุญวัชชัย (2538) ได้วิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างแบบการเรียนของนิสิตนักศึกษา กับแบบ การสอนของอาจารย์ต่อการพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณพบว่าการเรียนการสอนที่พัฒนา ความคิดอย่างมีวิจารณญาณสามารถส่งผลให้นักศึกษามีการพัฒนา ความคิด วิเคราะห์วิจารณ์ สังเคราะห์ และประเมินผลอย่างมีเหตุผล สามารถตัดสินใจเกี่ยวกับสถานการณ์ เหตุการณ์ที่

เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าทุกแบบการเรียนของนักศึกษาสามารถพัฒนาให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้

หลังจากนั้น เพ็ญภา แดงด้อมยุทธ์ (2539) ได้ศึกษาในเรื่องรูปแบบการสอนการใช้กระบวนการพยาบาลในการดูแลสุขภาพทั่วไปที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 พบว่า นักศึกษาพยาบาลที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการสอนที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จะมีความสามารถในการใช้กระบวนการศึกษาพยาบาลภายหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และได้มีผู้เชื่อมโยงเกี่ยวกับการสอนที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณอีกคือ มุขชดา ผดุงยาม (2539) ได้ศึกษารูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาความสามารถในการวินิจฉัยทางการพยาบาลที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักศึกษาพยาบาล โดยศึกษาในนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ชั้นปีที่ 3 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สวรรค์ประชารักษ์ จำนวน 38 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่า นักศึกษากลุ่มทดลองมีความสามารถในการวินิจฉัยทางการพยาบาลภายหลังการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยในต่างประเทศของ Callister (1996) ซึ่งศึกษาโดยทดลองใช้วิธีการสัมภาษณ์เพื่อส่งเสริมให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยให้นักศึกษาไปสัมภาษณ์มารดาที่ประสบการณ์ในการคลอดในช่วงปีค.ศ. 1960-1970 ผลพบว่านักศึกษาได้มีการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้งในด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย คือได้รับความรู้เกี่ยวกับการคลอด มีเจตคติที่ดีต่อการคลอดและการดูแลสุขภาพคลอด รวมทั้งได้ทราบทักษะเมื่อตนเองต้องเข้าปฏิบัติการในห้องคลอด หลังจากนั้น Sedlak (1997) ได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาพยาบาลระดับปริญญาตรีในขณะที่เริ่มฝึกปฏิบัติงานเป็นครั้งแรก ศึกษาโดยการสัมภาษณ์ การเขียนบทความ และการสังเกตในห้องปฏิบัติการ ผลการศึกษาพบว่านักศึกษาเกิดการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยมีการพัฒนาแนวคิดของตนต่อวิชาชีพ พัฒนาการเป็นผู้มีแนวคิดอย่างสมบูรณ์ พัฒนาแนวคิดในการให้การดูแล และพัฒนาแนวคิดในการที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง

จะเห็นได้ว่าการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นกระบวนการทำงานของสมอง ในการคิดวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่สมเหตุสมผลนั้น สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นกับนักศึกษาได้โดยใช้รูปแบบการสอนและการปฏิบัติที่เหมาะสมอย่างเป็นขั้นตอน ผู้วิจัยจึงได้สมมุติฐานในการวิจัยครั้งนี้ว่า

1. ด้านความรู้ทางการพยาบาล

1.1 ความรู้ทางการพยาบาลภายหลังการสอน ของนักศึกษากลุ่มที่ได้รับการสอนภาคทฤษฎีที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณดีกว่าก่อนสอน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

1.2 ความรู้ทางการพยาบาลภายหลังการสอน ของนักศึกษากลุ่มที่ได้รับการสอนภาคทฤษฎีที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณดีกว่านักศึกษากลุ่มที่ได้รับการสอนตามรูปแบบปกติ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

2. ด้านความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาล

2.1 ความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลภายหลังการสอนของนักศึกษากลุ่มที่ได้รับการสอนภาคทฤษฎีที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงกว่าก่อนสอน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

2.2 ความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลภายหลังการสอนของนักศึกษากลุ่มที่ได้รับการสอนภาคทฤษฎีที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สูงกว่านักศึกษากลุ่มที่ได้รับการสอนตามรูปแบบปกติ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรในการวิจัยในครั้งนี้คือ นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สังกัดกระทรวงสาธารณสุข

2. กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ชั้นปีที่ 2 ปีการศึกษา 2539 ของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ราชบุรี จำนวน 91 คน

3. ตัวแปรที่ศึกษา

3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent variables) ได้แก่ รูปแบบการสอนซึ่งแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ รูปแบบการสอนที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และรูปแบบการสอนแบบปกติ

3.2 ตัวแปรตาม (Dependent variables) มี 2 ตัว ได้แก่ ความรู้เชิงเนื้อหาทางการพยาบาล และความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล

4. เนื้อหาวิชาที่ใช้ในการทดลอง เป็นเนื้อหาในรายวิชาสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช 1 ประกอบด้วย 2 หัวข้อดังนี้

4.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสุขภาพจิตของบุคคล

4.2 สัมพันธภาพระหว่างบุคคลเพื่อการบำบัด แบ่งออกเป็น

4.2.1 หลักการ Jo- Harri Window

4.2.2 หลักการ Transactional Analysis

4.2.3 หลักการ Interpersonal Relationship

4.2.4 หลักการของ Mourice Levine

4.2.5 เทคนิคในการใช้การสื่อสารเพื่อการบำบัด

4.2.6 การสร้างสัมพันธภาพเพื่อการบำบัด

5. ช่วงเวลาของการทดลอง นับตั้งแต่การวัดผลก่อนการทดลอง ทำการทดลอง และวัดผลหลังการทดลอง รวมทั้งสิ้น 3 สัปดาห์

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การสอนภาคทฤษฎีทางพยาบาลศาสตร์ หมายถึง การเรียนการสอนในชั้นเรียนที่มีผู้เรียนเป็นกลุ่มขนาดใหญ่จำนวนตั้งแต่ 45-46 คนขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระ และหลักการต่างๆ ในวิชาสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช 1

การสอนภาคทฤษฎีทางพยาบาลศาสตร์ที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง วิธีการหรือการดำเนินการของผู้สอนในกระบวนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญาในการคิดอย่างมีเหตุผล มีการไตร่ตรองและทบทวนข้อเท็จจริง และประเด็นปัญหาต่างๆ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปหรือสมมุติฐานที่เหมาะสม แล้วจึงตัดสินใจกระทำตามข้อสรุปที่ได้รับ โดยผู้สอนจะใช้การสอนเป็นลำดับขั้นตอนดังนี้

1. การมอบหมายงาน เป็นการที่ผู้สอนได้สั่งการหรือมอบภาระให้ผู้เรียนได้มีการเตรียมตัวล่วงหน้าก่อนเข้าเรียนในช่วงต่อไป
2. การเสนอสถานการณ์ปัญหา เป็นการที่ผู้สอนนำเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานที่มอบหมายมาเสนอแก่ผู้เรียนในชั้น
3. การฝึกการคิด เป็นการที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิด ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนคือ
  - 3.1 การฝึกการคิดรายบุคคลอย่างอิสระ
  - 3.2 การฝึกการคิดเป็นกลุ่มเล็ก เป็นการเปรียบเทียบและแลกเปลี่ยนผลการคิดของตนกับผู้อื่น
  - 3.3 การฝึกการคิดเป็นกลุ่มใหญ่ เป็นการเปรียบเทียบและแลกเปลี่ยนผลการคิดของกลุ่มตนกับกลุ่มอื่น และหาข้อสรุปเพื่อเตรียมนำเสนอ
4. นำเสนอผลการคิดในชั้นเรียน มีการอภิปรายร่วมกัน สรุปประเด็นสำคัญ
5. การประเมินตนเองหลังเรียน แบ่งเป็นประเมินด้านเนื้อหา และประเมินพฤติกรรม การมีส่วนร่วมในกิจกรรม

ผู้สอนจะมีบทบาทในการกระตุ้น อำนวยความสะดวก ตอบข้อซักถาม เพื่อให้

ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หาข้อสรุปที่สมเหตุผล และสรุปประเด็นที่สำคัญ

ความรู้ หมายถึง ความสามารถทางสมองของผู้เรียน ในการจำและเข้าใจคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง และวิธีการแก้ปัญหา

ความรู้ทางการพยาบาล หมายถึง คะแนนความสามารถของผู้เรียนภายหลังเสร็จสิ้นการสอน ในการจำและเข้าใจคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง และวิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสุขภาพจิตของบุคคล และสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลเพื่อการบำบัด ซึ่งสามารถประเมินได้จากแบบวัดความรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาล หมายถึง การที่ผู้เรียนระบุปัญหา ระบุสาเหตุของปัญหา กำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาและประเมินผลการแก้ปัญหาของสถานการณ์ที่กำหนดให้ โดยนำกระบวนการคิด มาประกอบกับความรู้และประสบการณ์ ความสามารถประเมินได้จากแบบทดสอบอัตนัยประยุกต์ เอ็ม อี คิว ซึ่งวัดความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

แบบวัดความรู้ทางการพยาบาล หมายถึง ข้อสอบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อประเมินความรู้ทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล ในเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสุขภาพจิตของบุคคล และสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลเพื่อการบำบัด มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก

แบบวัดความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาล หมายถึง ข้อสอบประเมินความสามารถในการนำกระบวนการคิด ความรู้และประสบการณ์มาใช้ในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล ในเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสุขภาพจิตของบุคคล และสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลเพื่อการบำบัด มีลักษณะเป็นแบบวัดเอ็ม อี คิว ซึ่งเป็นแบบสอบที่มีลักษณะเสนอกรณีศึกษาตามลำดับเหตุการณ์ แล้วแทรกคำถามเป็นระยะๆ โดยที่ผู้สอบต้องใช้ข้อมูลที่มีอยู่คิดหาคำตอบเองอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพตามการปฏิบัติจริง

นักศึกษาพยาบาล หมายถึง นักศึกษาพยาบาลศาสตร์ชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ราชบุรี ปีการศึกษา 2539

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบการสอนทางพยาบาลศาสตร์วิชาสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวชภาคทฤษฎีที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
2. เป็นแนวทางสำหรับอาจารย์ในการนำไปใช้ปรับปรุงกลวิธีการสอนภาคทฤษฎีทางพยาบาลศาสตร์ในวิชาอื่นต่อไป
3. นักศึกษาได้เกิดการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งส่งผลให้นักศึกษามีความรู้และความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลสูงขึ้น เป็นการพัฒนาศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และปฏิบัติการพยาบาลได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย